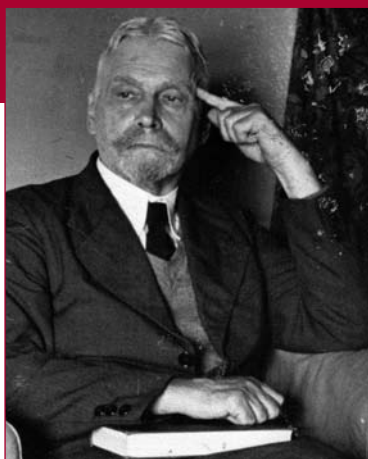

Б.М. Маньківський

Видатний український невролог

Оглядаючи пацієнтку зі стовбуровим енцефалітом, що став наслідком ускладнень антирабічних щеплень, завідувач клініки

Б.М. Маньківський пояснював лікарям механізм розвитку цієї патології і побіжно згадав про виникнення «порочних зв'язків» у структурах мозкового стовбура. «Я порядна жінка, у мене є чоловік і жодних порочних зв'язків я не мала!» – розридалася хвора. Стрункий сивочолий академік Маньківський, делікатно й доброзичливо посміхнувшись, уміть змінив її настрій на краще, пояснивши медичну сутність питання.

Після закінчення із золотою медаллю Першої київської гімназії Борис Маньківський, син військового лікаря зі старовинного міста Козельця Чернігівської губернії, без вагань обрав медицину. Юнак вступив до Київського університету Св. Володимира. У той період на медичному факультеті викладали В.В. Підвисоцький, В.А. Караваєв, В.П. Образцов, Ф.Г. Яновський, М.М. Лапінський. Фундаментальні знання, блискучі здібності, широка ерудиція, знання кількох європейських мов вирізняли Бориса Маньківського серед інших студентів і привернули увагу керівника кафедри нервових хвороб, професора М.М. Лапінського.

Українська неврологічна школа як самостійний медичний напрям сформувалася в другій половині XIX ст. на основі блискучих наукових праць терапевтів М.Я. Мудрова, Г.А. Захар'їна, С.П. Боткіна, В.П. Образцова, анатома В.О. Беца, фізіологів І.М. Сеченова, І.П. Павлова, М.Є. Введенського.

Становлення Б.М. Маньківського як особистості відбувалося на тлі політичних подій початку XX ст. Участь у революційних подіях вартувала йому виключення з університету. Тож 1904 року, щоб продовжити навчання, молодий інсургент був змушений виїхати за кордон. Свою закордонну освіту опальний студент розпочав у Лейпцизькому університеті, стажуючись у професора Германа Оппенгейма. Далі була Сорбонна, стажування в клініці «Сальпетрієр» (м. Париж), яку очолював професор П'єр Марі – учень відомого невролога Ж.М. Шарко.

У 1910 р. Б.М. Маньківський повернувся на батьківщину і поновив заняття на медичному факультеті. Після закінчення з відзнакою університету він вивчає фахову вітчизняну і зарубіжну літературу, працює в патогістологічній лабораторії, оволодіває морфологічними методиками, проводить фізіологічні експерименти; ґрунтовно вивчає різноманітні прояви інфекційного ураження головного мозку, зокрема обмеженого серозного менінгіту, що призводить до розвитку пухлин мозку, і публікує статті, присвячені цій проблемі.

У листопаді 1914 р. Б.М. Маньківський був мобілізований і призначений молодшим ординатором неврологічного відділення Київського військового шпиталю. Під час Першої світової війни Борис Микитович інтенсивно займається лікувальною практикою й науковою діяльністю, накопичує досвід діагностики і лікування

травматичних та інфекційних уражень нервової системи. Не сприйнявши вимог революційної доби, у 1919 р. був змушений емігрувати до м. Загреб (Хорватія) вчитель Маньківського, професор М.М. Лапінський. (З часом він перетворив кафедру неврології місцевого університету на один з авангардних спеціалізованих центрів Європи.) Естафету лідера вітчизняної неврології підхопив його достойний учень.

У 1921 р. на базі медичного факультету Київського університету було організовано Київський медичний інститут. Одержавши вчену ступінь доктора медичних наук, 1922 року Б.М. Маньківський очолював кафедру госпітальної неврології новоствореного інституту й одночасно протягом 20 років був завідувачем тотожної кафедри в Інституті вдосконалення лікарів (1922-1941). У подальшому, коли в медінституті була створена єдина кафедра нервових хвороб лікувального факультету, він завідував нею до 1962 р. Під патронатом Б.М. Маньківського перебував і Психоневрологічний інститут, що в майбутньому став основою Інституту нейрохірургії. В останні роки життя академік Б.М. Маньківський поєднував роботу на кафедрі нервових хвороб Київського медичного інституту з науковою діяльністю в Інституті геронтології АМН України, де керував відділом вікових змін нервової системи.

Чудовий лікар і педагог, Борис Микитович був вимогливим науковим керівником. Він ніколи не пропонував молодим науковцям теми дисертацій, вважаючи, що спочатку необхідно досконало оволодіти лікувальною роботою. Розбираючи клінічні прояви та перебіг захворювання у пацієнтів під час обходів, він посилався на корифеїв вітчизняної і зарубіжної неврології, а також на нових авторів, з якими міг знайомити своїх учнів завдяки блискучому знанню сучасної йому медичної літератури. Він ставив запитання присутнім лікарям, так що й учням доводилося читати і готуватися до можливого «іспиту» під час наради.

Лекції Бориса Микитовича, під час яких професор полонив студентів своєю ерудицією та оригінальним викладенням матеріалу, присутність на його обходах, що нагадували наукові конференції, на яких завжди панував дух доброзичливості й демократії, виховували в його численних учнів нестримне бажання відкривати нові наукові горизонти у своїй професії. Щотижня по п'ятницях у клініці проводилися справжні наукові конференції, на які запрошувалися невропатологи з усіх

лікувальних закладів м. Києва й області. Результати своїх досліджень оприлюднювали як співробітники кафедр, так і дисертанти. Доповіді незмінно супроводжувалися дискусією. Таким чином, доповідачі могли почути чимало цінних зауважень від присутніх на заході невропатологів-практиків, що було на користь подальшої плідної роботи.

Здавалося, що Б.М. Маньківський ніколи не втомлювався. У вільний від лекцій та роботи час він зазвичай читав журнали або нові монографії. Його дружина Катерина Дмитрівна розповідала, що вдома він сидів за письмовим столом неодмінно в костюмі та краватці й завжди з олівцем в руці, роблячи позначки в прочитаному. Життєві інтереси академіка полягали не тільки в науковій сфері; багато уваги він приділяв музиці, театру, художній літературі, живопису.

Тонкий знавець людської психіки, Борис Микитович добре розумів почуття хворої людини, якій випало провести святкові дні в лікарняній палаті, тому завжди приїжджав до клініки у свята, обходив усі палати, вітаючи хворих. Він був ініціатором святкових вечорів, які влаштовувалися в його просторому кабінеті і в яких брали участь усі співробітники клініки – від сестер і санітарок до науковців. Альтруїст-академік не брав грошей за своє високе звання. Ці кошти Борис Микитович віддавав як додаток до заробітної плати лаборантів кафедри, яких цінував за їх чесну працю.

За багатолітню наукову діяльність академік Б.М. Маньківський зробив вагомий внесок у різні розділи вітчизняної неврології. Зокрема, під час епідемії енцефаліту 1922-1924 рр. учений описав клінічні та патолого-анатомічні особливості перебігу цієї хвороби. До його досліджень також можна віднести детальне дослідження функції підкоркових утворень, екстрапірамідних базальних гангліїв, гіпоталамічної ділянки. Він запропонував патофізіологічне трактування пароксизмального паралічу і вперше на теренах СРСР описав епідемічний спалах первинного вірусного енцефаломієлополірадикулоневриту. До пріоритетів академіка Б.М. Маньківського слід віднести також перший опис у вітчизняній літературі клініки пухлини каналу Ратке (краніофарингіоми), клініки, патанатомії і гістологічної будови пухлини шишкоподібного тіла й розробку методів лікування цих захворювань. Уперше в Радянському Союзі наш співвітчизник описав клініку дерматоміозиту. У розвитку інфекційного ураження нервової системи він надавав значення не лише збуднику, а й реактивності організму; вважав, що не може ізольовано уражатися інфекцією одна з ланок нервової системи; генералізація нейроінфекційного процесу має рефлекторний характер.

Коли у розпочалася Велика Вітчизняна війна, Київський медичний інститут евакуювали за рішенням уряду спочатку до м. Харкова, а потім до м. Челябінська. Б.М. Маньківський ще з більшим завзяттям і енергією готував лікарів, безвідмовно

надавав консультації в евакогоспіталях. Наукова робота була спрямована на своєчасне задоволення потреб фронту: боротьбу із сепсисом, проблеми воєнної травматології, нейроінфекційні ураження, харчові дистрофії. Тільки в грудні 1943 р. до м. Києва повернулася перша група професорів і викладачів медінституту, серед яких був і Б.М. Маньківський. У цей час створюється Академія медичних наук СРСР, і професор Б.М. Маньківський серед перших отримав почесне звання дійсного члена академії. Його було обрано заступником голови Всесоюзного товариства неврологів і психіатрів, членом редколегії Великої медичної енциклопедії, редколегій багатьох медичних журналів.

Продовжуючи в повоєнний час займатися нейроінфекційною патологією, Б.М. Маньківський вивчав різні варіанти розсіяного склерозу, некротичний мієліт, рецидивні форми нейроінфекцій, плідно співпрацював з науковцями відділу вищої нервової діяльності Інституту фізіології імені О.О. Богомольця. Майже десятиліття тематика роботи кафедри була пов'язана з вивченням судинної патології нервової системи, розробкою питань патогенезу і клініки розсіяного склерозу. Професор Б.М. Маньківський описав атипові форми цієї патології, дав оригінальне трактування її причин і перебігу. На кафедрі вперше застосували термін «гіпертонічна енцефалопатія». Протягом 10 років академік очолював вчену раду при МОЗ України.

Велику школу залишив Б.М. Маньківський, підготувавши 5 докторів і 50 кандидатів медичних наук. Його перу належать понад 150 наукових праць, серед яких 5 монографій. Понад 20 томів тематичних наукових збірників побачили світ за його редакцією. Безупинна творча праця Бориса Микитовича на ниві охорони здоров'я була високо оцінена: він кавалер двох орденів Леніна, орденів Трудового Червоного Прапора та «Знак Пошани».

Продовжувачами славетної династії лікарів стали син академіка Микита Борисович, засновник нової галузі неврології – нейрогеронтології і нейрогеріатрії, онука Ірина Микитівна, правнук Борис Микитович, відомий учений-ендокринолог.

На жаль, недавно був знесений ошатний двоповерховий будинок на вулиці Тарасівській, № 20, у якому з 1898 р. жила сім'я Бориса Микитовича Маньківського і який свого часу його батько Микита Іванович придбав у професора права Михайла Павловича Чубинського, старшого сина автора слів українського гімну. До речі, в літописі родини Маньківських зазначений ще один унікальний історичний факт: прадід Бориса Микитовича-старшого, сотник козацького Стародубського полку Петро був добре знайомий зі своїми однополчанами, сотником Ігнатієм та хорунжим Пилипом Немировичами-Данченками, пращурами одного з легендарних засновників Московського художнього театру (нині МХАТ ім. М. Горького).

Підготував **Лук'ян Маринжа**

3